

УДК 658.14.17.012.8

*Л. А. Могиліна, аспірантка,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”*

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття містить дослідження сутності та форм прояву економічної нестабільності та обґрунтування наявності її негативного впливу на рівень фінансової безпеки національних підприємств.

Ключові слова: економічна нестабільність, фінансова безпека підприємства, фактор.

Постановка проблеми. На рівень фінансової безпеки підприємства впливає безліч факторів, зокрема негативних, одним з яких є економічна нестабільність. З метою створення ефективної системи протидії негативному впливу цього фактора необхідним є комплексне дослідження сутності та форм прояву явища економічної нестабільності, а також її можливого впливу на фінансову безпеку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику економічної нестабільності, ототожнюючи її з поняттям “макроекономічної нестабільності”, піднімали у своїх наукових працях О. М. Грабчук [5], О. О. Мамалуй [9], В. А. Палехова [11]. Основні аспекти макроекономічної нестабільності були висвітлені в працях В. Д. Базилевича [1], Л. О. Каніщенка, Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка, А. А. Чухна [7], М. І. Небави [10]. Дослідженням нестабільності економічного середовища підприємства та впливу економічної нестабільності на його стан і розвиток займалися Г. В. Блакита [2], С. О. Комаринець [8], Н. А. Свелеба [13].

Зазначимо, що на сьогодні не існує єдиного бачення щодо розуміння сутності поняття економічної нестабільності, яку можна розглядати і як нестабільність економічної системи держави (макроекономічну нестабільність), і як нестабільність економічного середовища підприємства. Крім того, у науковій літературі не розглянуто економічну нестабільність у контексті її можливого впливу на рівень фінансової безпеки підприємства.

Метою статті є дослідження сутності поняття економічної нестабільності, її основних форм прояву, а також обґрунтування її негативного впливу на рівень фінансової безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу. Нестабільність – це стан системи, що характеризується коливанням внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків. Нестабільність є іманентною властивістю економічного розвитку, як зазначає вітчизняний науковець В. М. Геєць [4, с. 2].

У вітчизняній науковій літературі поняття економічної нестабільності в більшості випадків ототожнюється з поняттям макроекономічної нестабільності, під якою розуміють втрату мобільності, динамічності та гнучкості економічної системи, нездатність своєчасно і повною мірою пристосуватись до змін внутрішніх умов її функціонування та навколишнього середовища [7].

Під нестабільною економікою розуміють також відсутність гарантування повної зайнятості, стабільного рівня цін, наявність інфляції [14, с. 224]. Це визначення є неповним, оскільки зводиться лише до зазначення форм прояву економічної нестабільності, і то не всіх. На нашу думку, суттєвим проявом економічної нестабільності є також коливання курсу національної валюти, здатне завдати збитків суб'єктам підприємництва, особливо у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Вищезазначене визначення нестабільності економіки було доповнене науковцем О. М. Грабчук. Вона зазначає, що під нестабільністю економіки розуміють відсутність гарантування повної зайнятості, стабільного рівня цін, наявність інфляції; також це та економіка, яка знаходиться в стані нерівноваги внаслідок внутрішніх і зовнішніх факторів і супроводжується інфляційними процесами, занадто дорогими кредитами тощо [5]. Це визначення є не зовсім узгодженим, оскільки, на нашу думку, нестабільність економіки слід характеризувати як певний стан останньої, а не як саму економіку.

Основними характеристиками нестабільності економіки є незавершеність важливих процесів ринкової трансформації, вузькість внутрішнього ринку, велика залежність від зовнішнього ринку, низький рівень економічного суверенітету в умовах випереджального зростання фінансового сектору у відриві від реального, відсталість структури економіки та її надмірна енергоємність [12].

Як уже зазначалося, у науковій літературі, крім поняття економічної нестабільності, зустрічається ще термін “нестабільність економічного середовища підприємства” [2; 8; 13]. Дослідимо різницю між цими двома категоріями.

Зрозуміло, що, говорячи про нестабільність економічного середовища підприємства, мають на увазі нестабільність його зовнішнього економічного середовища.

Зовнішнє середовище підприємства є сукупністю господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних умов і чинників, що діють у глобальному оточенні [6]. Воно містить у собі макро- та мікросередовище.

Макросередовище має елементи, які не знаходяться в постійному зв'язку з суб'єктом підприємництва, але опосередковано впливають на нього. Основними елементами макросередовища підприємства є: економічне, політичне, соціальне, природне, екологічне та технологічне [6]. Мікросередовище є середовищем, що безпосередньо та постійно впливає на суб'єкт підприємництва. До його складу входять: постачальники, споживачі, державні органи, конкуренти, посередники та робоча сила [6].

Зовнішнє економічне середовище підприємства містить у собі не тільки його макроекономічне середовище. Мікросередовище можна віднести до економічного, оскільки воно складається з елементів, тісно пов'язаних із суб'єктом підприємництва – економічними відносинами. Необхідно зазначити, що державні органи як елемент мікросередовища підприємства можуть бути пов'язані з останнім не лише адміністративно-правовими відносинами, як може здатися на перший погляд, а й економічними (наприклад, отримання підприємством держзамовлення).

Отже, співвідношення зовнішнього економічного середовища підприємства та його макроекономічного середовища можна зобразити (рис. 1):

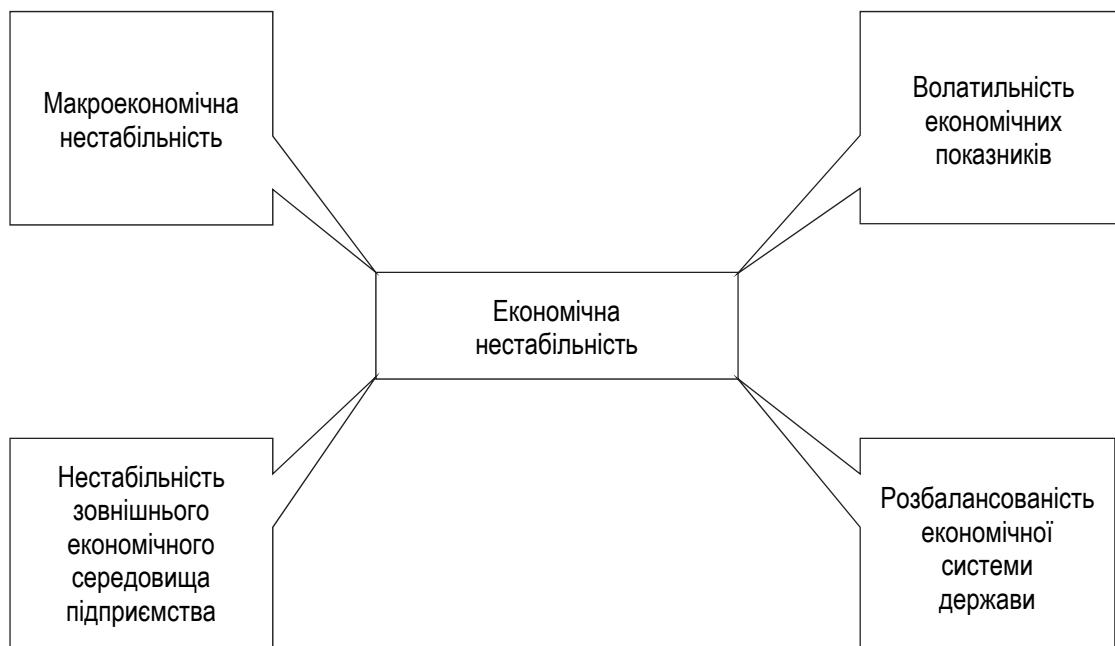

Рисунок 1 – Місце економічного та макроекономічного середовищ у зовнішньому середовищі підприємства

Отже, з огляду на те, що макроекономічне середовище підприємства є складовою його зовнішнього економічного середовища, можна зробити висновок, що поняття макроекономічної нестабільності (стосовно одного підприємства) є вужчим за своїм значенням, ніж поняття нестабільності економічного середовища підприємства. Проте необхідно зазначити, що мікросередовище для кожного підприємства є індивідуальним, а отже, з урахуванням цього й оцінка рівня нестабільності зовнішнього економічного середовища для різних підприємств буде різною. Тому для того, щоб здійснити оцінку економічної нестабільності як фактора негативного впливу на рівень фінансової безпеки не одного підприємства, а всієї їх сукупності, слід розглядати саме макрорівень.

Слід також зазначити, що під економічною нестабільністю розуміють як волатильність певних економічних показників, так і стабільну розбалансованість економіки (якщо, наприклад, декілька років підряд темп інфляції залишається стабільно високим). На нашу думку, оптимальним є так званий компромісний підхід, згідно з яким поняття економічної нестабільності можна оперувати й у випадку волатильності окремих макроекономічних показників і, маючи на увазі порушення рівноваги економіки, у цілому.

Отже, результатом дослідження є систематизація наукових підходів стосовно розуміння сутності поняття економічної нестабільності та їх відображення на схемі (рис. 2).

Рисунок 2 – Підходи стосовно розуміння сутності поняття “економічна нестабільність”

Аналіз розуміння змісту досліджуваного поняття як макроекономічної нестабільності, з одного боку, і нестабільності економічного середовища підприємства, з іншого, показав, що більш доцільним є підхід щодо розгляду економічної нестабільності на макрорівні.

Аналіз підходів до розуміння сутності економічної нестабільності як з точки зору волатильності певних економічних показників, так і з позиції розбалансованості економіки в цілому сформував нашу думку щодо можливості їх використання для відображення досліджуваної категорії як економічного явища.

Отже, під економічною нестабільністю слід розуміти стан розбалансованості економічної системи держави, що характеризується коливанням макроекономічних показників і нездатністю оперативно реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх умов її функціонування внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків.

Розглянемо підходи науковців, які не дають визначень понять “економічна нестабільність” чи “макроекономічна нестабільність”, проте розглядають їх форми прояву.

Дослідник О. О. Мамалуй, характеризує економічну нестабільність, всю увагу зосереджує на явищі безробіття, зазначаючи, що “економічна нестабільність також супроводжується інфляційними процесами” [9].

Науковець В. А. Палехова додає до вищезазначених форм прояву економічної нестабільності економічні цикли [11].

Вчені Л. О. Каніщенко, Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко та А. А. Чухно, розкриваючи сутність макроекономічної нестабільності, її проявами теж визначають високий рівень безробіття та темп інфляції, але детально досліджують лише безробіття [7].

Науковець М. І. Небава, досліджуючи тему макроекономічної нестабільності, розглядає економічні цикли, безробіття та інфляцію [10].

Науковець В. Д. Базилевич до форм прояву макроекономічної нестабільності, крім безробіття та економічних циклів, додає нециклічні коливання економіки, що є наслідками виникнення різного роду кризових явищ в економіці [1]. Погоджуємося з автором цієї думки, оскільки під впливом різноманітних факторів в економіці держави дійсно можуть виникати кризові явища, що характеризуються відсутністю чіткого періоду повторюваності.

Отже, у науковій літературі виділяють такі форми прояву економічної нестабільності: економічні цикли, високий рівень безробіття та значний темп інфляції, а також нециклічні коливання в економіці. Особливістю є те, що кожна із вищезазначених форм прояву економічної нестабільності може бути як формою нециклічного коливання (нестабільності економіки, зумовленої певними чинниками, що настає

всупереч традиційній картині циклічного розвитку економіки), так і однією з характеристик таких фаз економічного циклу, як спад чи депресія. На нашу думку, цей перелік є неповним і може бути доповнений іншими формами, наприклад, валютною нестабільністю.

Дослідимо, як саме економічна нестабільність у державі може негативно вплинути на стан фінансової безпеки підприємства.

Звичайно, бувають прецеденти, коли зовнішня нестабільність є вигідною для суб'єкта підприємництва, наприклад, погашення кредиторської заборгованості знеціненими коштами чи встановлення вигідного валютного курсу в певний момент часу. Проте в чому ж і полягає суть нестабільності, так це в постійному ризику кардинальних змін у будь-яку мить. Основним негативним аспектом нестабільності є непрогнозованість майбутньої ситуації, а отже, неможливість здійснити середньо- та довгострокове планування діяльності підприємства. Як і будь-яка загроза, економічна нестабільність у державі негативно впливає на рівень фінансової безпеки підприємства шляхом унеможливлення реалізації його пріоритетних фінансових інтересів, до яких належать: зростання рівня фінансової рентабельності; достатність фінансових ресурсів, що формуються, на всіх етапах майбутнього розвитку підприємства; фінансова стабільність підприємства в процесі його розвитку; високий рівень інвестиційної активності й ефективність інвестицій; ефективна нейтралізація фінансових ризиків; високий інноваційний рівень фінансової діяльності; швидке й ефективне подолання виникаючих кризових фінансових ситуацій [3] (таблиця 1).

Таблиця 1 – Можливий негативний вплив фактора економічної нестабільності на пріоритетні фінансові інтереси підприємства

Пріоритетний фінансовий інтерес	Приклад негативного впливу економічної нестабільності
Зростання рівня дохідності власного капіталу (рівня фінансової рентабельності)	<ul style="list-style-type: none"> • у періоди економічного спаду та депресії (а також у випадку високого рівня безробіття в державі) сукупний споживчий попит зменшується (крім на товари першої необхідності) – відповідно, зростають обсяги нереалізованої продукції; • при високих темпах інфляції дохід отримується знеціненими коштами, тому реальний обсяг прибутку, відповідно, зменшується; • різка та значна зміна валютного курсу може зумовити як зменшення обсягу прибутку, так і отримання збитків підприємствами-імпортерами (при підвищенні) чи експортерами (при зниженні)
Достатність фінансових ресурсів, що формуються, на всіх етапах майбутнього розвитку підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • виникнення недостатності фінансових ресурсів через скорочення обсягів реалізації, підвищення кредитної ставки тощо; • при високих темпах інфляції відбувається стрімке зростання цін, що порушує платоспроможність економічних суб'єктів, що мають фіксований обсяг доходу

Продовження таблиці 1

Пріоритетний фінансовий інтерес	Приклад негативного впливу економічної нестабільності
Високий рівень інвестиційної активності й ефективність інвестицій	<ul style="list-style-type: none"> • при високих темпах інфляції інвестиції, особливо довгострокові, приносять реальний дохід менший за його номінальний обсяг і, відповідно, є неефективними; • нестабільність валютного курсу негативно впливає на обсяги пропозиції іноземних інвестицій та інвестицій в іноземні об'єкти, а також на обсяги грошових надходжень від уже здійснених інвестицій
Ефективна нейтралізація фінансових ризиків	унеможлиблюється, по-перше, урахування всіх можливих фінансових ризиків, по-друге, визначення ймовірності реалізації кожного з них, а отже, і розробка ефективної стратегії з нейтралізації фінансових ризиків
Високий інноваційний рівень діяльності	реалізація цих пріоритетних фінансових інтересів підприємства потребує володіння достатнім обсягом фінансових ресурсів, тому, якщо перші два інтереси порушено, порушуються і дані
Фінансова стабільність підприємства в процесі його розвитку	
Швидке й ефективне подолання виникаючих кризових фінансових ситуацій	

Висновки. Отже, під економічною нестабільністю слід розуміти стан розбалансованості економічної системи держави, що характеризується коливанням макроекономічних показників і нездатністю оперативно реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх умов її функціонування внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків. Її основними формами прояву є економічні цикли, високий рівень безробіття та темп інфляції, а також валютна нестабільність у державі. Будь-який прояв економічної нестабільності в державі насамперед негативно відображається на реалізації першого фінансового інтересу підприємства, а саме на стійкому зростанні рівня рентабельності, порушення якого практично унеможлиблює реалізацію інших пріоритетних інтересів, не говорячи вже про основний фінансовий інтерес – максимізацію ринкової вартості підприємства. Тому можна зробити висновок про наявність негативного впливу економічної нестабільності в державі на рівень фінансової безпеки підприємства.

Список літератури

1. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с. – ISBN 966-311-049-X.
2. Блакита Г. В. Оцінка рівня економічної нестабільності при розробці фінансової стратегії [Електронний ресурс] / Г. В. Блакита. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?url=http://conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/1767.pdf>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр: Эльга, 2004. – 784 с. – (Библиотека финансового менеджера). – ISBN 966-521-256-7.
4. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – К. : Ін-т екон. прогноз., 2000. – 344 с.
5. Грабчук О. М. Джерела нестабільності розвитку національної економіки України / О. М. Грабчук // Альянс наук: вчений – вченому : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 берез. 2012 р. : у 6 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2012. – С. 80–83.
6. Іванілов, О. С. Економіка підприємства : підручник / О. С. Іванілов. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
7. Климко Г. Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підруч. для студ. екон. спец. вищ. закл. осв. / Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Каніщенко та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 1999. – 743 с.
8. Комаринець С. О. Оцінювання нестабільності зовнішнього економічного середовища підприємства / С. О. Комаринець // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 220–226.
9. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії : підручник / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Л. В. Гриценко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 479 с. – ISBN 966-667-102-6.
10. Небава М. І. Теорія макроекономіки : навч. посібник / М. І. Небава. – К. : Слово, 2003. – 535 с. – ISBN 966-8407-15-6.
11. Палехова В. А. Макроекономіка : навчальний посібник. – 2-ге вид., доп. та перероб. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 304 с. – ISBN 966-336-030-5.
12. Рудницька О. В. Аналіз причин виникнення фінансово-економічної кризи в національній економіці [Електронний ресурс] / О. В. Рудницька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Rudnyts'ka.pdf. – Бібліотека ім. Вернадського.
13. Свелеба Н. А. Дослідження впливу нестабільності економічного середовища на стан туристично-рекреаційного бізнесу України / Н. А. Свелеба, О. В. Килин // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 210–214.
14. Сумароков В. Н. Государственные финансы в системе макроэкономического регулирования / В. Н. Сумароков. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 224 с. – ISBN 5-279-01627-6.

Отримано 20.05.2014

Summary

The article contains the research of the economic instability's essence and its forms and the substantiation of its negative impact's presence on the financial security's level of the national enterprises.